

بسمه تعالی

زبان مقاله‌نویسی، ارکان مقاله‌نویسی، چگونگی نگارش مقاله علمی

زبان مقاله‌نویسی

آنچه ساختار لفظی مقالات علمی را تشکیل می‌دهد، زبان دانش است. این زبان، شخصی و فردی و منحصر به زمان و مکان نیست. زبان مقاله چون در پی انتقال معناست، باید شفاف، رسا و به دور از ابهام و ابهام باشد و از زبان معیار پیروی کند که برخی از ویژگی‌های این زبان معیار عبارتند از:

۱. ساده‌نویسی: این ویژگی با سطحی‌نویسی یکسان نیست، بلکه روشن‌نویسی و پرهیز از جملات پیچیده است.

۲. محتواگرایی: بیان اصل مطلب به صورت علمی و متکی بر اصطلاحات و زبان هر علم است.

۳. محاوره‌گریزی: از زبان شکسته گفتاری باید پرهیز شود و به زبان رسمی یا همان زبان دانش متمایل شود.

۴. رعایت زبان رسمی: زبان عموم فرهیختگان و دانش‌آموختگان است که در آن از مطالب شاعرانه، مطالب خیال‌انگیز و آرایه‌مند پرهیز می‌شود. این زبان بر برهان و استدلال تکیه دارد.

ارکان مقاله‌نویسی

۱. وحدت موضوع: مقاله باید حول یک مسئله خاص نوشته شود و مخاطب را بین داده‌های متفاوت و حاشیه‌ای سرگردان نسازد.

۲. وحدت زمان: نویسنده باید زمان مقاله را از ابتدا تا انتها ثابت نگه دارد. برای مثال، رویداد زمان حاضر به دوران پهلوی یا قاجار ربطی ندارد.

۳. وحدت مکان: مقاله‌ای که مربوط به جغرافیای خاص است، باید در همان محدوده بررسی شود.

۴. شیوایی و رسایی: در نگارش مقالات علمی باید مباحث با زبان علمی و فنی نگاشته شود. چنانچه نوشتن برای سطح عمومی، قلمی پیراسته از هرگونه تعبیر خاص و علمی را می‌طلبد.

۵. انسجام و پیوستگی: باید کلمات و جملات یک مقاله مانند حلقه‌های زنجیر به هم پیوسته باشد و بر اساس یک نقشه راه از پیش تعیین شده، مخاطب را به مقصد و نتیجه برساند و از هرگونه آشفتگی و پراکندگی به دور باشد.

چگونگی نگارش مقاله علمی

مقاله علمی معمولاً در نتیجه پژوهش منطقی، ژرف و متمرکز نظری، عملی یا مختلط به کوشش یک یا چند نفر در یک موضوع خاص و تازه با رویکردی جدید برای وصول به نتایجی تازه، تهیه و منتشر می‌شود. چنین مقاله‌ای در واقع، گزارشی است که محقق از یافته‌های علمی و نتایج اقدامات پژوهشی خود برای استفاده دیگر پژوهشگران، متخصصان و علاقه‌مندان ارائه می‌کند. حجم مقاله، محدود است و واحد شمارش آن کلمه است. حجم مقاله‌های پژوهشی از ۳۰۰ کلمه تا ۱۰۰۰۰ کلمه است. در این محدوده، مقاله‌های ۲۰۰۰ تا ۴۰۰۰ کلمه‌ای فراوان‌ترند. مقاله‌های عمومی معمولاً از ۴۰۰ تا ۴۰۰۰ کلمه‌اند و مقاله‌های ۲۰۰۰ کلمه‌ای بیشتر کاربرد دارند. در مقاله‌های پنج بندی، هر بند می‌تواند یک سوم تا یک دوم صفحه باشد و حدود دو صفحه و نیم می‌شود. (موحد، ۱۳۸۷، ص ۷۰) راه‌های پرورش معانی در مقالات به وسیله تمثیل، حکایات، توصیف یا استدلال قیاسی یا استقرایی است.

از امتیازهای مهم یک مقاله می‌توان به مختصر، مفید بودن، به‌روز بودن و جامع بودن آن اشاره کرد؛ زیرا محقق می‌تواند حاصل چندین سال پژوهش خود در یک رساله یا پایان‌نامه یا حتی کتاب را به اختصار در یک مقاله علمی بیان کند تا پژوهشگران دیگر بتوانند با مطالعه آن مقاله از کلیات آن آگاهی یابند و در صورت نیاز بیشتر به اصل آن تحقیقات مراجعه کنند. (اعتماد و همکاران، ۱۳۸۱، ص ۲)

رعایت تکنیک‌ها در مقاله‌نویسی

برای نگارش مقالات مستدل و مؤثر ملزم به رعایت یک سری اصول و فنون ابتدایی هستیم. مقاله‌نویس تکنیک‌های مخصوص به خود دارد. تفاوتی نمی‌کند این کار را برای روزنامه و مجله انجام می‌دهید یا صرفاً برای عناوین رسمی و دایرةالمعارف یا مقاله علمی. به هر حال هنگام نوشتن باید شیوه‌های مرسوم را در متن خود به کار گیرید. آنچه در ذیل مشاهده می‌کنید، چند نمونه از مهم‌ترین تکنیک‌های مقاله‌نویسی است:

۱. ابتدا موضوع مورد نظر خود را انتخاب کنید. دقیقاً می‌خواهید در مورد چه مطلبی مقاله بنویسید؟

۲. مخاطب خود را بشناسید.

۳. در مورد موضوع مورد نظر تحقیق کنید. تا چه اندازه به مضمون کلی آگاهی دارید؟ آیا موضوع مقاله به گونه‌ای هست که به راحتی و با جمع‌آوری اطلاعات بتوانید درباره آن مطلب بنویسید؟

۴. کمیت مقاله را تعیین کنید. بهتر است پیش از شروع نگارش، حد مطلوبی را در نظر بگیرید. ممکن است بعضی از نشریات از قبل، حدی مشخص را در نظر گرفته باشند.

۵. فهرستی از منابع موجود تهیه کنید این فهرست می‌تواند شامل کتب مختلف، پایان‌نامه، مقالات علمی و منابع مکتوب دیجیتال باشد.

۶. رئوس مطالب را جدا کنید و چکیده مقاله را بنویسید. این کار به شما کمک می‌کند با دقت و توجه بیشتری روی مفهوم و تصویر کلی مقاله تمرکز کنید.

۷. پیش‌نویس مقاله اصلی را با توضیح کاملی در مورد مطلبی بنویسید که قصد نگارش آن را دارید.

۸. بررسی و بازبینی داشته باشید. حقایقی را که نسبت به آنها شک دارید، یک بار دیگر بازبینی کنید و به دنبال اثبات علمی آنها باشید. مفاهیم متناقض و غیر ضروری را حذف کنید. هر مطلبی را که جای زیادی می‌گیرد، حذف کنید تا در دام پرگویی گرفتار نیابید. تصورات شخصی و ذهنیات خود را در مقاله نگنجانید. این امر به تحقیقات و اثبات

نیاز دارد. غلط‌های دستوری و املائی متن را اصلاح کنید. آخر کار نیز آن را یک بار با صدای بلند برای خود بخوانید تا مطمئن شوید متن روان است.

۹. هر چند بار که لازم بود، نوشته خود را بازنویسی کنید و ساختار مقاله علمی را کاملاً رعایت کنید. با رعایت آن، مقاله‌ای در خور فراهم آورید. برای نگارش متن مورد نظر به اندازه کافی وقت بگذارید. اگر روی کار خود به اندازه کافی وقت نگذارید، ممکن است متن شما نشان‌دهنده قابلیت‌های واقعی فردی‌تان نباشد. از اشتباه‌های فاحش متنی خودداری کنید. کپی کردن و مطالب بدون ارجاع به منابع اصلی باعث می‌شود تا دیگران از همکاری مجدد با شما صرف نظر کنند.

مراحل نگارش مقاله تخصصی، توصیه‌های کاربردی مقاله‌نویسی

مراحل نگارش مقاله

هر اثر علمی - تحقیقی دارای سه رکن است:

الف) مواد سالم و معتبر که از طریق استدلال‌های علمی به دست آمده باشد.

ب) شیوه صحیح استدلال.

ج) توان علمی و اجتماعی محقق برای شناخت روش‌های درست تحقیق.

پس از تأمین ارکان سه‌گانه، باید مراحل ذیل به ترتیب پیموده شود:

۱. مسئله‌یابی، فرضیه و طرح تحقیق

ابتدا انسان دغدغه حل مشکل و مسئله‌ای را در ذهن می‌پروراند و تصمیم می‌گیرد که در پی کشف این مجهول باشد. در واقع، انسان از مجهول به معلوم می‌رسد و این سؤال‌ها و مجهولات مبنای هر فرضیه علمی را تشکیل می‌دهند. پس از طرح مجهول و تشکیل فرضیه، برای بررسی و اثبات آن باید طرح تحقیق ریخته شود. طرح تحقیق، قانون کار

محقق است و هدف، محدوده کار، رئوس مباحث، ابزارها و روش تحقیق و منابع را روشن می‌سازد و مانع از پراکنده کاری و اتلاف وقت و نیرو می‌گردد.

۲. انتخاب روش تحقیق

نویسنده مقاله تحقیقی به تناسب رشته و موضوع مورد بررسی، روش خاصی را در امر تحقیق انتخاب می‌کند. در عین حال، از برخی قواعد و روش‌های عمومی نیز استفاده می‌کند که تقریباً در تمام مقاله‌های تحقیقی، مشترک است. روش تحقیق به دو نوع میدانی و کتابخانه‌ای تقسیم می‌شود. در تحقیق کتابخانه‌ای، حوزه کار محقق، کتابخانه و اسناد و مدارک است و با محیط بیرونی کار ندارد. اصلی‌ترین ابزار در این روش، کتاب و امثال آن است. در این راستا محقق باید کتاب‌شناس باشد. به عبارتی، مسائلی نظیر اطمینان از صحت انتساب کتاب و مطالب آن، انتخاب منابع درجه اول و تحقیقی، عدم دخل و تصرف در محتوای آن و نگاه نقادانه به آن را از نظر دور ندارد. محقق در این روش از راه فیش‌برداری به جمع‌آوری اطلاعات می‌پردازد و با تجزیه و تحلیل اطلاعات در دایره چارچوب نظری و فرضیات کندوکاو می‌کند.

۳. گردآوری مواد پژوهش و منابع تحقیق

پس از عبور از دو مرحله اولیه، محقق به معلومات خویش مراجعه می‌کند و از میان دانش و محفوظات خود، آنچه را با فرضیه و مجهول وی ارتباطی دارند، برمی‌گزیند، مرتب می‌کند و مقدمات استدلال خود را تشکیل می‌دهد. در اینجا نوع و میزان معلومات، مؤثر است. همچنین تسلط او بر ابزار و تکنولوژی روز در استفاده بهتر از منابع مکتوب و فضاهای مجازی اهمیت دارد.

این مرحله با کتاب‌شناسی آغاز می‌شود. سپس در حوزه مقالات به تفحص می‌نشیند و از پایان‌نامه‌ها نیز غافل نمی‌ماند. باید توجه داشت که در به کارگیری منابع، اصالت با اعتبار منابع است، نه تعدد آنها. همچنین فهرست منابع و مآخذ، نشان‌دهنده اعتبار علمی نوشته و بیانگر اشراف نویسنده بر منابع است. محقق باید تلاش کند از منابع قدیمی و جدیدترین تحقیقات، به درستی استفاده کند.

۴. تنظیم مطالب و نتیجه‌گیری

اساساً مشکل اساسی در تنظیم مطالب، در فقدان یا نقصان طرح تحقیق بروز می‌کند. در صورتی که محقق از ابتدا نقشه راهی بر اساس چارچوب نظری و با تکیه بر فرضیات پیش‌بینی شده داشته باشد و بداند که در جست‌وجوی چیست، در آن صورت، منابع هم با او همراه می‌شوند و در خدمت اهداف علمی او قرار می‌گیرند. البته مشکل دیگری هم در تنظیم مطالب وجود دارد که حاکی از ناورزیدگی در قوه تعقل و تفکر است که به ممارست و تمرین بیشتر نیاز دارد.

محقق پس از پیمودن مراحل چهارگانه باید به شیوه ارائه مطالب التفات داشته باشد و نکات زیر را در نظر بگیرد:
در مرحله نگارش، ناگزیر به پیمودن مراحل چهارگانه هستیم: الف) مقدمه: آغاز دل‌پذیری است که ذهن خواننده را برای ورود به بخش اصلی و بدنه مقاله یا نوشتار آماده می‌سازد.

ب) متن یا بدنه: حاوی مهم‌ترین و اصلی‌ترین مطالب مقاله است. نویسنده در این بخش، استدلال علمی خود را در جهت رد و اثبات فرضیه نخستین ارائه می‌دهد.

ج) نتیجه‌پایانی: در انواع مقالات، ممکن است نتیجه‌گیری‌ها کمی با هم متفاوت باشد، اما ضرورت وجود نتیجه‌گیری در هر تحقیقی انکارناپذیر است. این نتایج باید روشن، صریح و قابل دفاع و مستدل بوده و از حدس و گمان به دور باشد.

د) مستندسازی مقاله یا نوشته علمی: در نگارش مقاله به خصوص مقاله‌های تحقیقی باید از حدس و گمان و تخیل یا تکیه بر گفته‌ها و شنیده‌های غیر موثق، بدون منبع و تحقیق نشده جدا پرهیز کرد. نویسنده باید امانت‌داری را رعایت کند و خود را از اتهام سرقت ادبی و انتحال دور نگه دارد و در نهایت، با ذکر نشانی دقیق منبع، راه پژوهش را برای خوانندگان فراهم آورد.

البته ثبت ارجاعات، شیوه‌های گوناگونی دارد. ذکر ارجاع در پاورقی به یادداشت‌هایی گفته می‌شود که در بخش پایانی صفحه نوشته می‌شود و به وسیله پاره‌خطی از متن اصلی جدا می‌گردد و خود بر دو نوع است:

الف) پاورقی توضیحی: این نوع معمولاً شامل مطالب تکمیلی است که برای روشن تر شدن مطالب مبهم و مجهول متن می آید.

ب) پاورقی ارجاعی: برای ذکر سند و منبع مورد استفاده نویسنده است.

فهرست منابع که گاه با عنوان کتاب نامه و کتاب شناسی از آن یاد می شود، نمایانگر استفاده مؤلف و محقق از کتاب ها و آثاری است که مقاله یا کتاب با استناد به آنها نوشته شده است. آن هم شیوه خاصی دارد که معمولاً به وسیله مراکز و مؤسسات در قالب آیین نامه ارجاع ابلاغ می گردد. (جودی اکرم، ۱۳۸۶، ندای صادق شماره ۱۶)

فعالیت های علمی و تکمیلی مقالات

در این زمان، نوبت به چکیده نویسی می رسد که بر اساس طرح تحقیق نوشته می شود و نویسنده در آن به طور فشرده بر اساس ضوابط و قواعد لازم، محتویات تحقیق را به تصویر می کشد. البته به انتخاب کلیدواژه هم که مکمل چکیده یا به عبارتی، چکیده چکیده است، باید توجه جدی کرد. از انتخاب نام و عنوان مناسب برای مقاله نمی توان غفلت ورزید. از این رو، چنانچه عنوانی را از ابتدا انتخاب کرد، باید بار دیگر آن را واریسی کند و از رسایی، گویایی و شفافیت آن مطمئن شود و چنانچه نیاز به تغییر دارد، آن را تعویض کند.

توصیه های کاربردی مقاله نویسی

«باید به طور جدی درس بخوانید - همان توصیه ای که من همیشه به جوان های طلبه می کنم - علمی را که امروز در اختیار حوزه های علمیه است، فرا بگیرید و از بن دندان خودتان را به سطح تحقیق برسانید. انسان با سرهم بندی، محقق نمی شود. با برف انبار کردن، انسان فقیه و فیلسوف نمی شود. باید محکم، خشت خشت این پایه را روی هم بچینید و بروید تا به آن اوج برسید».^[1]

نحوه تنظیم صفحات مقالات به شرح ذیل صورت می پذیرد:

میانگین حجم مقاله، ۱۵ - ۲۰ صفحه است که مقدمات، ۲ - ۴ صفحه، ۱۲ - ۱۵ صفحه، بدنه تحقیق، ۲ - ۳ صفحه نیز به نتیجه گیری و ذکر منابع اختصاص می یابد.

هنگام نگارش مقاله باید به موارد زیر توجه جدی کرد:

- پژوهشگر واقعی هیچ گاه نباید ساده‌انگارانه، شتابزده و بدون مطالعه اکتشافی دست به تهیه طرح بزند؛ زیرا این امر به شدت از اعتبار علمی او می کاهد. بنابراین، با مطالعه اولیه، مشورت و سپس بررسی دقیق منابع، طرح‌نامه را تهیه و ارسال می کند.

- در نگارش طرح نامه باید از پرداختن به مقدمات و افق‌های دور در متن تحقیق دوری کند و به اصل مطلب با فضاسازی مناسب و کوتاه بپردازد.

- محقق باید سؤالات اصلی و فرعی را به خوبی طراحی کند. سپس با دقت به آنها پاسخ گوید.

- منبع‌شناسی دقیق، مستند و متقن از ضروریات انجام تحقیق است و بیش از نیمی از کار تحقیقی است و پژوهش را تسهیل می کند. مراجعه به منابع و مطالعه اکتشافی برای تهیه طرح‌نامه تحقیق از اصول اولیه پژوهشی است.

- باید دانست در عصر فن‌آوری و ارتباطات قرار داریم و اساساً محتوای هیچ تحقیق و نوشته‌ای بر کسی پوشیده نمی ماند. بنابراین، در برداشت مطالب یا استفاده از هندسه تحقیقی دیگران باید کاملاً شفاف باشیم. چه بسا بعدها با ادعای نویسندگان مواجه خواهیم شد. بنابراین، پژوهشگر باید امانت‌داری لازم را مراعات و مستندسازی کند. در غیر این صورت، هرگونه مسئولیت‌های آینده متوجه او خواهد بود.

- توجه داشته باشیم بدون تحقیق و تفحص، نام کتاب، مقاله یا پایان‌نامه‌ای را در منبع تحقیق (طرح نامه) درج کردن و در آینده آگاهی یافتن از اینکه اساساً در آن اثر مطلبی در راستای موضوع تحقیق وجود نداشته است، صداقت طراح را زیر سؤال می برد.

- پژوهشگران تنها به یافته‌ها و دستاوردهای دیگران بسنده نکنند، بلکه با بازنگری و مهندسی فکری جدید، در پی طرحی نو و به دست آوردن یافته‌های نوین باشند و به خلق ایده‌ای جدید روی آورند.

- هیچ‌گاه بدون مطالعه اکتشافی و فهم پیچیدگی‌های موضوع و جوانب آن، در طرح‌نویسی تنها به عبارت‌پردازی و لفاظی تهی از محتوا بسنده نشود.

- پی‌جویی کردن عناوین مرتبط با تحقیق در منابع مختلف اعم از سایت‌ها و کتاب‌خانه ملی برای منبع‌یابی در سه حیطه مقالات، پایان‌نامه‌ها و کتاب‌ها در منبع‌شناسی اهمیت دارد. در منبع‌شناسی دقیقاً این سه حیطه باید از هم تفکیک و منابع آن ذکر گردد.

- توصیه می‌شود به منابع مستقیم و مربوط به مسئله پژوهش با همان عنوان مراجعه شود و نه عناوین کلی و عام. از آوردن نام کتاب‌های عام و کلی پرهیز گردد؛ مانند ذکر «المیزان»، «وسائل الشیعه» یا هر کتاب مرجع دیگر. اگر هم به کتاب‌های مرجع، رجوع مستقیم می‌شود، قسمت یا فصل مورد نظر که با موضوع در ارتباط است، ذکر گردد.

- محقق باید از ابتدا بداند به دنبال حل چه مشکل یا مسئله‌ای است و دیگران درباره موضوع چه تلاشی داشته‌اند. آیا تحقیق او جدید است و نگاه تازه‌ای به موضوع دارد؟ در پایان نیز بررسی کند که آیا به سؤالات یا اهداف از پیش تعیین شده دست یافته است؟ اگر دست یافته است، چه مطالبی هستند و آنها را در نتیجه‌گیری بیان کند.

- چنانچه با تسامح و کوتاهی پژوهشی، طرح یا نوشته‌ای آماده و ارائه گردد، در حقیقت، اولین خدشه علمی متوجه خود پژوهشگر خواهد شد.

- **شاخصه‌های یک اثر فاخر مانند موارد زیر رعایت شود:**

- متفاوت بودن از آثار دیگران (نویسنده باید بداند کار تحقیقی او چه زاویه‌ای را در نظر گرفته که با دیگر آثار متفاوت است و این امر را در ضروریات انجام تحقیق بنویسد.)

- نوآورانه و پژوهشگرانه بودن همراه با تحلیل و تبیین؛

- باز کردن زوایا و افق‌های جدید در تحقیق؛

- تکراری نبودن و آغاز کردن از نقطه‌ای که دیگران به آنجا رسیده‌اند.